

ІНШОМОВНІ ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК НАСЛІДОК ПРОЦЕСУ ВЗАЄМОДІЇ МОВ

FOREIGN LANGUAGE LEXICAL BORROWINGS AS A CONSEQUENCE OF THE PROCESS OF LANGUAGE INTERACTION

Юрійчук Н.Д.,

orcid.org/0000-0001-8308-3283

кандидат педагогічних наук, доцент,

*доцент кафедри української лінгвістики та методики навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі*

Савенко Л.П.,

orcid.org/0000-0003-4234-0153

доктор філософії PhD,

*старший викладач кафедри української лінгвістики та методики навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі*

У науковій розвідці проаналізовано іншомовні лексичні запозичення як результат тривалих і багаторівневих процесів взаємодії мов. Розглянуто теоретичні засади мовних контактів у світлі сучасних лінгвістичних підходів, визначено типи та класифікаційні параметри іншомовних запозичень, описано соціокультурні, історичні та прагматичні чинники, що зумовлюють активізацію їх проникнення до мовної системи. Особливу увагу приділено питанням адаптації запозичених лексем у мові-реципієнті, динаміці їхнього функціонування та ступеню їхньої інтеграції в лексико-семантичну систему. У контексті новітніх комунікативних практик простежено вплив глобалізаційних процесів, інформаційних технологій та змін у когнітивній свідомості мовців на темпи й напрями лексичного запозичення.

Проаналізовано праці вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, що досліджують теорію мовних контактів і механізми засвоєння іншомовної лексики. Окреслено коло проблем, що залишаються недостатньо висвітленими в сучасній науці, зокрема питання взаємодії запозичень із внутрішніми ресурсами мови, процеси семантичної деривації та ревізії запозичених значень, а також вплив соціальних маркерів на прийнятність і поширення іншомовних елементів.

Метою статті є комплексний аналіз іншомовних лексичних запозичень як наслідку мовної та культурної взаємодії, а також опис закономірностей їх функціонування в сучасній українській літературній мові. У межах публікації з'ясовано закономірності виникнення й поширення запозичень, механізми їх адаптації та фактори, що визначають їхню життєздатність.

Результати дослідження дозволяють розглядати запозичену лексику як важливий індикатор соціальних трансформацій, культурних контактів і внутрішньомовної еволюції. У висновках окреслено перспективи подальших наукових розвідок, пов'язаних із поглибленням типологізації запозичень, аналізом їхнього впливу на мовну норму та дослідженням структурно-семантичної інтеграції іншомовних елементів у національні мови.

Ключові слова: взаємодія мов, мовні контакти, іншомовні лексичні запозичення, мова-реципієнт, адаптація, глобалізація, сучасна українська літературна мова, соціолінгвістичні чинники.

The article examines foreign lexical borrowings as a result of long-term and multi-level processes of language interaction. The theoretical foundations of language contact research within modern linguistic approaches are discussed, including the types and classification parameters of borrowings, as well as socio-cultural, historical, and pragmatic factors that determine the intensity of their penetration into the host language. Particular attention is given to the issues of adaptation, semantic restructuring, and the degree of integration of borrowed units. In the context of contemporary communication, the study traces the impact of globalization, digital technologies, and cognitive shifts on the dynamics of lexical borrowing.

The works of domestic and foreign linguists who investigate language contact theory and mechanisms of loanword assimilation are analyzed. The article outlines the range of issues that remain insufficiently studied, such as the interaction between borrowings and internal linguistic resources, processes of semantic derivation, revision of borrowed meanings, and the influence of social markers on the acceptability and spread of borrowings. The aim of the article is to provide a comprehensive analysis of loanwords as a consequence of linguistic and cultural interaction, as well as to describe the patterns of their functioning in the modern language.

The results demonstrate that lexical borrowings serve as indicators of social change, cultural interaction, and internal linguistic evolution. The conclusion highlights directions for further research, including typology expansion, the influence of borrowings on language norms, and structural-semantic integration in recipient languages.

Key words: language interaction, language contacts, foreign lexical borrowings, recipient language, adaptation, globalization, modern Ukrainian literary language, sociolinguistic factors.

Постановка проблеми. Одним із найпоширеніших наслідків міжмовної та міжкультурної взаємодії є іншомовні лексичні запозичення.

Упродовж історії кожна мова розвивалася у взаємодії з іншими, що зумовлювало проникнення іншомовних елементів у її лексичний склад.

У сучасних умовах глобалізації, інтенсивних міжнародних контактів, цифровізації та інформаційної відкритості процес запозичення значно прискорюється, формуючи нові тенденції в мовній практиці.

Запозичення не тільки розширюють лексичні ресурси мови, а й відтворюють динаміку культурних, економічних та технологічних процесів. Тому дослідження іншомовних лексичних запозичень є важливим для сучасної лінгвістики, оскільки воно дозволяє глибше зрозуміти механізми мовної еволюції.

Складність проблеми зумовлена багатофакторністю явища: іншомовні запозичення перебувають на перетині лінгвістичних, соціальних, комунікативних, когнітивних та культурних аспектів. Вивчення цих процесів дозволяє простежити не лише внутрішньомовну еволюцію, а й соціальні зміни, культурні доміанти та цінності певного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри значну кількість праць, присвячених іншомовним лексичним запозиченням, багато аспектів взаємодії мов залишаються недостатньо вивченими.

Потребують уточнення питання функціонування іншомовних лексем у сучасному мовному середовищі, їх вплив на структуру мови-реципієнта, а також соціолінгвістичні чинники, що визначають активність процесу запозичення.

Особливої актуальності питання набуває для сучасної української літературної мови, у якій тільки за останні роки значно зросла кількість англіцизмів, зумовлених розвитком інформаційних технологій, медіакультури, міжнародної комунікації та соціальних змін.

Проблема іншомовних лексичних запозичень активно вивчається у зарубіжній та вітчизняній лінгвістиці. Теоретичні підходи до цього явища розробляли Е. Хауген, У. Вайнрайх, Ш. Баллі, А. Мейє та інші, які аналізували природу міжмовної інтерференції та механізми адаптації іншомовних елементів.

В українському мовознавстві проблема іншомовних лексичних запозичень активно вивчалася О. Потебнею, І. Огієнком, Л. Булаховським, пізніше – Л. Масенко, О. Селівановою, О. Тараненком, В. Мойсієнком, Н. Клименко та ін. Сучасні українські науковці приділяють увагу ролі запозичень у формуванні термінологічних систем, мові медіа, молодіжному сленгу, професійних комунікативних практиках тощо.

Поза тим низка важливих аспектів досліджуваної проблеми залишаються дискусійними.

Йдеться насамперед про комплексне вивчення внутрішньомовної взаємодії запозичень із національною лексикою, механізми семантичного розширення або звуження запозичених одиниць та особливості їх використання в нових комунікативних середовищах.

Постановка завдання. Метою статті є комплексний аналіз іншомовних лексичних запозичень як результату взаємодії мов, з урахуванням внутрішньомовних та позамовних чинників, а також опис ключових механізмів адаптації та інтеграції іншомовних елементів у сучасну українську літературну мову.

Для досягнення мети поставлено низку завдань:

1. Окреслити теоретичні аспекти проблеми іншомовних лексичних запозичень;
2. Визначити особливості проникнення та функціонування лексичних запозичень в українській мові;
3. Проаналізувати механізми адаптації запозичень;
4. Сформулювати висновки щодо ролі запозичень у розвитку української лексичної системи.

Виклад основного матеріалу. Мовні контакти представників різних етнічних носіїв є проявом соціальної взаємодії. Таке явище у мовознавстві позначається різними термінами: взаємодія мов, схрещування мов, взаємний вплив мов, мовні контакти, міжмовна взаємодія, змішування мов.

Мовні контакти визначаються як ситуація взаємодії мов у результаті соціальних, економічних, культурних чи політичних обставин. У кожній такій ситуації формується канал передачі мовних елементів, що, залежно від інтенсивності, може призвести до різних типів інтерференції – від часткових запозичень до появи змішаних мов.

Іншомовні лексичні запозичення – це найпоширеніший і найпродуктивніший наслідок міжмовних і міжкультурних контактів, оскільки лексика є відкритою системою, чутливою до зовнішніх впливів.

На думку У. Вайнрайха, запозичення завжди пов'язане з явищем мовної взаємодії, у межах якої одна мова стає «донором», а інша – «реципієнтом» [1, с. 65].

О. Стишов зауважує, що запозиченнями варто називати «слова з інших мов, які усталилися в тій чи тій мові і навіть часто сприймаються вже як власне національні, а етнічна природа їх визначається лише етимологічно» [2, с. 241].

Запозичені слова – це іншомовні слова, цілковито засвоєні мовою-реципієнтом. Мовці не сприймають запозичені слова як чужорідні еле-

менти, ці слова не потребують пояснень щодо форми і значення [3, с. 150].

Попри наявність численних формулювань і підходів до визначення цього поняття, теорія лексичних запозичень досі не є цілісно сформованою. Це зумовлено тим, що залишається багато дискусійних аспектів, що унеможливають створення єдиного підходу як до його трактування, так і до впорядкування практично необмеженої та динамічно змінної групи лексичних одиниць.

Розвиток процесу запозичення є досить активним, враховуючи обсяг запозичених одиниць, що входять до складу української мови та мовлення. Мовознавці у сучасній лінгвістиці виділяють зовнішні та внутрішні причини появи лексичних запозичень. Зовнішніми причинами вважають контакти між народами та мовами, що зумовлені близькістю територіального розташування, потребами спільного розв'язання відповідних політичних, економічних питань, культурним, освітнім та науковим обміном.

Внутрішніми причинами вважають: потребу в поповненні чи створенні якоїсь лексико-семантичної групи, недостатньо представленої або відсутньої на певному етапі розвитку мови-реципієнта; потребу в семантичному обмеженні питомої лексики, усуненні її багатозначності; вищий ступінь термінологічної визначеності запозичуваного слова, що склалася у мові-джерелі, порівняно з наявним відповідником у мові, що запозичує [4, с. 157].

О. Муромцева називає ще один чинник запозичення іншомовної лексики, що полягає у нестачі певних лексичних одиниць, зокрема на позначення абстрактних понять, здатних репрезентувати різні сфери суспільного життя. [5, с. 60].

До суттєвих чинників запозичень О. Стишов відносить демократизацію всіх галузей суспільного життя із набуттям Україною незалежності, істотне послаблення цензури та самоцензури, набуття українською мовою офіційного статусу, зміни в соціальній структурі українського суспільства, смаки певної доби в рамках добору лексики, а також пошук нових засобів вираження. Останній чинник є особливо актуальним для медійного дискурсу, адже саме цією рисою характеризуються ЗМІ, оскільки звертаються до нових форм вираження експресії та влучності [2, с. 22].

На сучасному етапі не менш значущим чинником оновлення лексичного складу української мови є мовні контакти між українською діаспорою та Україною, а також вплив мовленнєвих практик вимушених мігрантів, які виїхали з країни в період російсько-української війни.

О. Тараненко у своїх працях, присвячених впливу західної діаспори на мовну ситуацію в державі, зауважує, що від початку 90 рр. міжмовні контакти з діаспорою значною мірою активізувалися через засоби масової інформації, за рахунок публікації або завезення літератури, створеної авторами діаспори, а також через спільні заходи [6, с. 66].

У ХХІ ст. під впливом глобалізації, розвитку ІТ-сфери, домінування англійської у науці та медіа комунікації, формування молодіжного культурного середовища, потребою номінації нових понять, з'являються англіцизми, що, у свою чергу, відіграють у сучасній українській мові особливо значущу роль. Переважна частина таких лексем швидко входить у загальноживаний словник, що сприяє збагаченню мовної системи, але водночас ставить питання про надмірне іншомовне навантаження.

Науковці зауважують, що англіцизми часто виконують не лише номінативну, а й соціально маркувальну функцію, слугуючи показником приналежності до певної професійної чи вікової групи [7, с. 55].

Адаптація іншомовних слів у мові-реципієнті відбувається у кілька етапів:

1. Фонетична адаптація. Наближення до звукової системи української мови (*комп'ютер, менеджер, сканер, маркетинг тощо*).

2. Граматична адаптація. Уведення до наявних парадигм відмінювання, словотворення (*файл – файли – файлом, маркетолог – маркетолога*).

3. Семантична адаптація. Усталення первинного значення або формування нових значень (*джинси – штани, офіс – робоче приміщення, бренд – торгова марка*).

4. Функціональна інтеграція. Входження до всіх стилів або обмеження певним регістром (*термінологія, молодіжний сленг, професіоналізми*).

Частина слів зазнає повної адаптації, інші – лише часткової.

До переваг іншомовних запозичень відносимо: збагачення лексичного складу мови-реципієнта, забезпечення номінації нових реалій, інтеграція у світовий культурний простір.

Надмірне використання запозичень нерідко розглядається як загроза національній мовній ідентичності, засмічення мови непотрібними іншомовними словами, звуження сфери використання питомої лексики, проте з лінгвістичного погляду вони є закономірним способом поповнення словника, за умови їхньої функціональної доречності.

Висновки. У процесі міжмовної взаємодії іншомовні лексичні запозичення виконують роль важливих індикаторів соціальних, культурних і комунікативних трансформацій. Вони відображають динаміку суспільства, його контакти з іншими культурами та адаптаційні можливості мовної системи. Для української мови характерним є активне проникнення англіцизмів, що відтворює глобалізаційні тенденції та розвиток новітніх сфер діяльності.

У науковій розвідці встановлено, що запозичення є природним механізмом розвитку лексичної системи, їхня поява зумовлена поєднанням

внутрішньомовних і позамовних чинників, адаптація запозичень охоплює фонетичний, морфологічний, семантичний і функціональний рівні. На сучасному етапі, цифрове середовище є ключовим каталізатором появи нових іншомовних елементів українській мові.

Перспективами подальших розвідок вбачаємо дослідження взаємодії запозичень із нормами української літературної мови, поглиблення аналізу психологічних і когнітивних чинників сприйняття іншомовної лексики, а також вивчення впливу цифрового середовища на процеси запозичення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Weinreich U. *Languages in Contact*. New York: Linguistic Circle of New York, 1953. 164 p.
2. Стишов О. А. Українська мова кінця XX століття : (На матеріалі мови засобів масової інформації). [2-е вид. переробл.]. Київ : Пугач, 2005. 388 с.
3. Юрійчук Н. Д. Дискусійні питання теорії іншомовних запозичень. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія*. 2020. Т. 31 (70). № 4. С. 148–155. DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.4-1/27>.
4. Паньків У. Л. Запозичення як наслідок процесу міжмовної взаємодії. *Вісник Житомирського державного університету*. 2011. Вип. 56. Філологічні науки. С. 157–160.
5. Муромцева О. Г. Розвиток лексики української літературної мови в другій половині XIX – на початку XX ст. Харків : Вища шк., 1985. 152 с.
6. Тараненко О. О. Мова української західної діаспори і сучасна мовна ситуація в Україні (на загальнослов'янському тлі). *Мовознавство*. 2013. № 2–3. С. 63–99.
7. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 711 с.
8. Архипенко Л. М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця XX – початку XXI ст.) : дис. ... к. філол. н. : 10.02.01 «Українська мова». Харків. 2005. 314 с.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови/ [уклад і головн. ред. В. Т. Бусел]. Київ; Ірпінь, ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
10. Клименко Н. Ф. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : монографія / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк. Київ : Вид. дім Д. Бураго, 2008. 336 с.
11. Українська мова : енциклопедія / М. В. Русанівський, О. О. Тараненко. 2-е вид., випр. і доп. Київ : Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
12. Селігей П. О. Що нам робити із запозиченнями? *Українська мова*. 2007. № 3. С. 3–15.
13. Стишов О. А. Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) : монографія. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2003. 388 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 12.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 12.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025